

Commentarium *

(folytatás)

HARMADIK BESZÉD

1. fejezet

A természetben valójában három lépcsőfok vehető számba: A főntebb levők, a lentebb levők és az egyenlők. Amik főnt vannak, azok a lentebbieknek az okai; amik lent, a főntebbiek következményei; amik egyenlők, egymás között azonos természettel bírnak. Az okok pedig következményeiket mint részüket és képmásukat szeretik, és ami még ennél is több, a következmények az okokra mint fenntartókra áhítoznak. Amik pedig azonos rendben találhatóak, mint egy és ugyanazon dolog hasonló részei kölcsönös szeretettel viseltetnek egymá iránt. Ebből fakad, hogy isten az angyalokat és az angyalok istennel együtt a lelkeket, a lelkek velük együtt a testeket valamiféle jóakarattal segítségével vezetik és kormányozzák. Ebben látszik a főntebbiek szeretete a lentiek iránt.

Másrésztől, a testek szorosán kötődnek lelkükhöz és igen nehezen válnak meg tőlük. A mi lelkeink az égiek boldogságára vágyunk. Az égiek örömmel tisztelik a magasban levő istenség fenségét. Ez hát az alatt levőknek a fentiek iránt érzett szeretete.

Nem különben a tűz valamennyi lángja is szívesen fonódik egymásba. A föld, a víz és a levegő részei is és bármely állatfaj veszünk, ugyanannak a fajnak az egyedei kölcsönös vonzalommal fogadják be egymást. Ebben szemlélhetjük az egyenlők és hasonlóak iránti szerelmet. Ki előtt kétséges tehát, hogy a szerelem mindenkivel veleszületett és minden iránt? És ez az, amit Dionysios Areopagitis az *Isten neveiről* című könyvében Hierotheos gondolatai alapján a következőképpen adott elő: „Akár az isteni, angyali, szellemi, lelki vagy természeti szerelemről fogunk beszélni, alatta

* A mű első részlete a Pompeji 1993/1–2. számában jelent meg.

egy bizonyos veleszületett egyesítő erőt kívánunk érteni, mely a főtebbieket a lentebbiek iránti gondoskodásra készíti, az egyenlőket összehangolja, hogy baráti közösség legyen közöttük, és végül minden alant levőt figyelmeztet, hogy forduljanak a hatalmasabbak és nemesebbek felé. Ezt mondja Dionysios.

2. fejezet

A szerelem minden dolog létrehozója és megőrzője

Beszédünk második pontját, mely szerint a szerelem minden dolog teremtője és fenntartója, a következőképpen bizonyítjuk. Önmagunk tökéletesítésének a vágya az valamiféle szerelem. Az abszolút tökéletesség isten mindenhatóságában van. Ezt az isteni értelem szemléli, és innen az akarat szeretné magán túl kiterjeszteni. A szétterjedés e vágyától vezetve teremtett meg mindent isten. Ezért mondja a mi Dionysiosunk: *az isteni szerelem nem engedte meg a mindenek királyának, hogy csíra nélkül önmagában maradjon.* A szaporodás ugyanezen ösztönét az első teremtő ültette be mindenbe, sőt, isten szent szellemei ezen ösztön révén mozgatják az egeket s juttatják adományait az utánuk következő teremtményeknek. Átala szórják szét fényüket a csillagok az elemekre. Hője közlésével általa mozgatja meg a tűz a levegőt, a levegő a vizet, a víz a földet. És viszont, a föld magához vonzza a vizet, ez a levegőt, ez a tüzet. Úgyszintén a füvek és a fák, abból a vágyból, hogy magvaikat szétszórassák, önmagukhoz hasonlóakat hoznak világra. Ugyanígy az oktan állatokat és az embereket is ugyanezen vágy csábereje készíti az utódok nemzésére.

Ha a szerelem teremt mindent, akkor meg is őrzi mindent. Mindig ugyanazé ugyanis a teremtés és a megőrzés feladata. A hasonlókat pedig a hasonlók őrzik meg, és a szerelem a hasonlót a hasonlóhoz vonzza. A föld egyes részei a kölcsönös szerelem egyesítő erejével a föld más hozzájuk hasonló részei felé mozognak. Ezentúl az egész föld a világ hozzá hasonló középpontja felé sóvárgó vágya révén száll le. A víz részei hasonlóképpen kölcsönösen egymás felé s számukra megfelelő helyre sietnek vizük teljes tömegével. Ugyanezt teszik a levegő és a tűz részei; és emellett a

két elem a velük megegyező és hozzájuk hasonló felső régió felé vonzódik az iránta érzett szerelem révén. Az ég is, ahogy Platón az Államban írja, a veleszületett szerelem révén mozog. Az ég lelke ugyanis egyidejűleg mindenütt teljességgel jelen van az ég bármely pontján. Az ég tehát, mely a lélek élvezésére vágyik, azért siet, hogy valamennyi részében mindenütt az egész lelket teljes mértékben élvezze. Igen sebesen száll, hogy amennyire lehetséges, teljes egészében ott legyen, ahol a lélek egészében éppen jelen van. Azonkívül a nagyobbik szféra homorú felülete a kisebbik szféra természetes helye. És mivel e szféra tetszőleges részecskéje annak bármely részecskéjéhez egyformán illik, valamennyi érintkezni kíván a másik minden egyes részecskéjével. Ha nyugalomban lenne, az egyes részecskék egyet-egyét érintenének, és nem bármelyik mindegyiket. A sebes mozgás révén csaknem elérhető az, ami nyugalomban nem lehetne elérhető. Mozog, mégpedig igen gyorsan, hogy bármely része szinte egyidőben ereje szerint mind-egyikkel érintkezzen.

Végül részeinek egysége révén mind megőrződik, szétszóródásuk következményeképp pedig elpusztulnak. Az egységet pedig az azonos részek kölcsönös szerelme hozza létre; ezt ellenőrizhetjük testünk nedvein és a világ elemein. A világ és testünk, mondja a pythagoreus Empedoklés, ezek összhangja révén állnak fenn, kiegyenlítetlenségük révén megsemmisülnek. Az összhangot pedig a béke és szerelem kölcsönössége adja meg számukra. Erről mondja Orpheus:

Μορος γαρ τούτων παντων οηκα πρατυνεις

Mert egyedül tartod gyeplőit ezeknek.

3. fejezet

A szerelem a tudományok és művészetek mestere és vezetője

Ezek után az marad hátra, hogy kifejtsük, miképpen mestere és vezetője a szerelem minden tudománynak és művészetnek. Meg fogjuk érteni, hogy a tudományok és művészetek mestere, ha figyelembe vesszük, hogy soha senki nem tud sem felfedezni sem elsajátítani egyetlen tudományt vagy művészetet sem, ha nem a

kutatás gyönyöre és a felfedezés vágya sarkallja. És ugyanígy az is, aki tanít, szeresse tanítványait, a tanítványoknak pedig sóváran kell szomjazniuk azt a tanítást. Méltán nevezhetjük ezenkívül vezetőnek, ugyanis szívesen kíséri végig a művészi munkát, és teljes emberré tesz mindenkit, aki a műalkotásokért és létrehozóikért rajong. Hozzá kell még tennünk, hogy minden egyes művészetben a művészek nem keresnek mást mint a szerelmet, és ennek adóz-
nak általuk.

Most röviden végigfutunk azokon a tudományokon és művészeteken, melyekről Eryximakhos Platónnál említést tesz. Mi mást tanulmányoz az orvostudomány, ha nem azt, hogy miképpen jön létre jó viszony a test négyféle nedve közt, és hogyan marad ez tartós; milyen ételeket és italokat és egyéb élet- és gyógy módokat szeret és igényel a természet? Eryximakhos itt a hasonlóság révén közbelépteti azt a kétféle szerelmet, az égit és a közönségest, melyeket Pausanias különböztetett meg. A test kiegyenlített ragaszkodása vele egyező, kiegyensúlyozott természetű dolgok iránt kiegyensúlyozott szerelemmel bír. A kiegyenlítetlen ellentétessel a vele ellentétes dolgok iránt. Amannak hódolnunk kell, ennek viszont sohasem szabad engedelmeskednünk. A testgyakorlásban is azt vizsgálják, milyen a test állapota; milyen edzés módokat, milyen mozgásformákat szeret és kíván. A földművelésben azt, hogy milyen föld miféle magvakat és milyen művelést igényel, és a különböző fák miféle ápolási módokat szeretnek.

Ugyanezt kutatják a zenében, melynek művelői azt keresik, hogy mely számok mely más számokat kedvelnek. Például az egyes és a kettes, az egyes és a hetes között a legkevésbé jöhet létre vonzódás. Azonban az egyes, a hármas, a négyes, az ötös, a hatos között nagyobb mértékűt fedeznek fel, az egyes és a nyolcas között a legnagyobbat. Ezek a magas és mély, különböző természetű hangok bizonyos hangközökben és ritmusokban nagyobb rokonszenvvel viseltetnek egymás iránt. Ezen alapszik a harmónia szerkezete és édessége. Úgy vegyítik egymás között a lassú és a gyors mozgásokat, hogy a legjobb viszony jöjjön létre köztük, és ritmust valamint összhangot mutassanak. A zenében kétfajta dallamról beszélhetünk: van ugyanis kemény és állhatatos, és van lágy és buja. Amazt hallgatói számára hasznosnak, ezt károsnak ítéli Platón az *Állam* és a *Törvények* című könyveiben. A *Lakomában* annak Uraniát, ennek Polyhymniát állítja műzsájául. Egyesek az

első, mások a második fajtát szeretik. Az előbbieket szerelmének engedni kell, és meg kell szólaltatni számukra a zenét, amit kívánnak; az utóbbiak sóvárgásának ellen kell állni, mert azoké égi, ezeké közönséges szerelem.

A bolygók és a négyféle elem között is létezik valamiféle szerelem, melyet az asztronómia vizsgál. Ezekben is megtaláljuk egy bizonyos módon ezt a kétféle szerelmet. Mérték szerinti szerelem van köztük, amikor egymásra irányuló erejük a legteljesebb összhangban van. Van még a mértéktelen szerelem, amikor egy valami közülük túlságosan szereti önmagát, a többieket bizonyos módon mellőzi. Abból adódik a levegő kellemes hőmérséklete, a víz nyugalma, a föld termékenysége, az élőlények egészsége. Ebből az ezekkel ellentétes dolgok erednek. Végül a próféták és papok tehetsége azzal foglalatosskodik a leginkább, hogy megmutassa nekünk, az emberek mely tevékenységei kedvesek isten számára, hogyan válhatunk isten barátaiává; hogyan kell gyakorolni a szerelmet és szeretet isten, haza, szülők és mások iránt, akár élőkről, akár holtakról legyen szó.

A többi tudományban és művészetben is fejtegethetjük ugyan ezt, és végezetül összefoglalhatjuk, hogy a szerelem mindenben megvan és minden iránt; mindenek teremtetőjének és megőrzőjének mutatkozik és valamennyi tudomány és művészet urának és mesterének. Méltán nevezte istennek Orpheus:

ευπαλαμον διφυη παντων κλειδασ εζοντα
Kétszületésű, okos, mindennek kulcsa tenálad

Hogy miképpen kettős természetű, hallottátok előbb Pausaniostól, majd Eryximakhostól. Hogy pedig mi módon érti Orpheus, hogy a világ kulcsai nála vannak, azt a fentebbiekből könnyen megérthetjük. Hiszen ahogy megmutattuk, a saját tökéletesség kiterjesztésének a vágya mindennel vele születik, a benne elrejtett és megbúvó termékenységet kibontakoztatja midőn a magvakat csírázni serkenti, mindennek öléből előhossa erőt magzatokat fogan és mint valami kulcsokkal, a megfogantakat felfedi és világra hozza. Minélfogva a világ minden része egyetlen alkotó műve és ugyanazon gépezet tagjai, létükben és életükben hasonlóak egymáshoz, egyfajta kölcsönös szerelemmel köttetnek össze, úgyhogy

méltán el lehet mondani, hogy a szerelem örök kapocs és a világ köteléke, részeinek támasza és az egész gépezet szilárd alapja.

4. fejezet

A világ egyetlen tagja sem gyűlöli valamely más tagját

Ha ez így van, ennek az alkotásnak egyetlen tagja sem lehet semmiféleképpen ellensége a másiknak. Hisz a tűz nem a víz iránti gyűlöletből menekül a víz elől, hanem az önmaga iránti szeretetből, nehogy a víz hűvösétől kihúnyják. És a víz sem a tűz iránti gyűlöletből oltja ki azt, hanem önmaga hűvöse kiterjesztésének a vágya hajtja arra, hogy a tűz testéből magához hasonló vizet hozzon létre. Ugyanis mivel minden természetes törekvés a jót, egy sem a rosszat célozza, a víznek nem az a szándéka, hogy kioltsa a tüzet, ami rossz, hanem hogy önmagához hasonló vizet teremtsen, ami jó. Ha ezt a tűz elpusztítása nélkül megtehetné, a tüzet semmiképpen nem emésztené el. Ugyanez a meggondolás érvényes a többi egymással ellentétesnek és ellenségesnek tűnő dolgokra is. Továbbá a bárány nem a farkas életét és alakját gyűlöli, hanem a pusztulástól retteg, melyet a farkas hozhat rá. A farkas sem azért tépi szét és falja fel a bárányt, mert gyűlöli őt, hanem mert szereti magát. Az ember sem az embertől, hanem annak hibáitól irtózik. A gazdagoktól és az agyafúrtaktól sem azért irigyeljük tehetségüket, mert gyűlöljük őket, hanem mert jót akarunk magunknak, és félünk, nehogy teljesen letapossanak bennünket. Ennélfogva semmi sem akadályozza meg, hogy a szerelem mindenben meglegyen, és mindenbe behatoljon. Ettől a hatalmas istentől, mivel mindenütt jelen van és behatol minden dolog mélyébe mint nagyhatalmú úr, akinek ereje elől nem menekülhetünk, és mint egy igen bölcs bíró előtt, gondolataink nem maradhatnak rejtve; kétségkívül félünk. Őt, mivel minden dolog teremtője és megőrzője, tiszteljük atyánként, mint oltalmazónkat és erősségünket becsüljük! Mivel minden tudományra és művészetre ő tanít ki, mint tanítónkat kövessük! E teremtő révén vagyunk és élünk; ő őrizz meg bennünket mindörökké, ez az oltalmazó és bíró kormányoz minket, és ez a mester tanít és formál bennünket, hogy helyesen és boldogan éljünk.

NEGYEDIK BESZÉD

1. fejezet

Platón szövegének előadása az emberek
ősi természetéről

Miután ezeket elmondta barátunk, befejezte a beszédet. Őt Cristoforo Landino, a kitűnő tanultságú férfi követte, akit a mi időnkben leginkább mint orphikus és platonikus költőt ismertünk, és a következőképpen fogott hozzá Aristophanés homályos és bonyolult véleményének magyarázatához:

Bár Giovanna Cavalcanti alapossága révén megmentett bennünket egy hosszúra nyúlt beszéd útvesztőitől, mégis Aristophanés véleményét oly homályos kifejezésekbe burkolta, hogy ez még valamiféle kibogozásra és megvilágításra szorul. A szerelem, mondja Aristophanés, a többi isten előtt a legnagyobb jótevője az emberi nemnek; gondozója, oltalma és orvosa az embereknek. Először azonban szemügyre kell vennünk, milyen volt egykor az emberek természete, és milyen szenvedéseket álltak ki. Ugyanis nem olyan volt, amilyen most, hanem egészen más. Kezdetben három neme volt az embereknek, nem csak ez a mostani kettő: hím és nő, hanem létezett egy harmadik is, mely az előbbi kettőből állt össze. Ezenkívül minden embernek teljes és kerek volt a formája, körben volt oldala és háta, négy keze és ugyancsak négy lába, és két teljességgel hasonló arca, melyeket egy hengeralakú nyak kötött össze. A hímek neme a Naptól származott, a nőké a Földtől, a vegyes nem a Holdtól. Ezért hát bátrak voltak és erősek. Ennélfogva harcot kezdeményeztek az istenek ellen és megkíséreltek feljutni az égre. Emiatt Juppiter mindegyikőjüket hosszában kettészelte és kettőt csinált egyből azokhoz hasonlatosan, akik a tojást egy hajszállal hosszában elszelik. És megfenyegette őket, hogy ha gögjükben újra dühöngeni kezdenek az istenek ellen, még egyszer hasonlóképpen osztja fel őket. Miután az emberi természet így kettévált, mindenki vágyakozni kezdett a másik fele után. Így hát összetalálkoztak és kitárt karjaikkal átölelték egymást, korábbi állapotukat visszaállítani kívánva. Emiatt az éhségtől és a zsibbadt-

ságtól teljesen legyengültek volna, ha isten határt nem szab az egyesülésnek.

Minden bizonnyal ezért születik együtt az emberekkel a kölcsönös szerelem, az ősi természet újateremtője, mely arra törekszik, hogy a kettőből egyet hozzon létre és helyreállítsa az emberek természetét. Tudniillik mindegyikőnk a fele egy kettévágott embernek, úgy, ahogy azok a kishalak, amelyeket rombuszhalaknak és aranyhalaknak hívunk, és amelyek hosszában kettészelve egyből kettővé válnak. Mindenki tehát a maga másik felét keresi. Így hát valahányszor valaki — akármely nemet kívánja — összetalálkozik a saját felével, heves izgalomba jön, lángoló szerelemmel csügg rajta, és egy percre sem tűri, ha el kell válnia tőle. Az egész visszaállítására való vágy és törekvés a szerelem nevét kapta. Ő az, aki a mostani időkben a legnagyobb örömmel tölt el bennünket, mikor mindenkit az egykor elveszett feléhez elvezet, és a továbbiakra nézve azt a nagyszerű reményt önti belénk, hogy ha az istent kegyesen tiszteljük, ősi alakunkat helyreállítva és magunkat meggyógyítva a lehető legboldogabbak legyünk.

2. fejezet

Platón véleményének értelmezése az emberek ősi alakjáról

Sok más dolog között ezeket mesélte el Aristophanés, csodálatos és tüneményes dolgokat; melyek azt sugallják, alattuk mint valami fátyol alatt isteni mystériumok lappanganak. A régi theológusoknak ugyanis az volt a szokása, hogy szent és tiszta titkaikat alakok árnyaival fedték be, nehogy a szentségtelenek és tisztátalanok bepiszkítsák. Úgy véljük, hogy azokból, amiket a fenti és más alakok ábrázolnak, nem minden felel meg valami határozott jelentésnek. Hiszen Aurelius Augustinus is azt mondja, hogy nem kell mindenről, amit alakokkal ábrázoltak azt gondolni, hogy jelentenek valamit. Sok mindent ugyanis amiatt tettek hozzá, hogy azokat, amik jelentést hordoznak, rendbe állítsák és összekössék. A földet csupán az ekevas hasítja fel, ám hogy ez megtörténhessen, ehhez az eke egyéb alkatrészeit is hozzáillesztik. Íme tehát a summázata annak, aminek értelmezése a feladatunk.

Az embereknek valaha három nemük volt: hím, nő és vegyes. A Nap, a Föld és a Hold fiai voltak és teljesek. Hanem gőgjük miatt, mivel az istenekkel vetekedni akartak, kettészelettek, és megfenygették őket, hogy ha tovább döllyösködnek, újra kettévágatnak. A kettészelés után az egyik felet szerelem vonzza a másik után, hogy helyreálljon a teljesség. Ami ha beteljesedik, boldog lesz az emberi nem.

Értelmezésünk lényege a következő lesz. *Az embereknek*, azaz az emberi lelkeknek. *Valaha*, azaz amikor isten megteremti őket. *Teljesek*, két fény ékesíti őket, egy velük született és egy beléjük oltott. Hogy a velükszületett a velük egyenlőket és az alattuk levőket, a beléjük oltottal a fölöttük levőket látják meg. *Az istenekkel vetekedni akartak*. Visszafordultak az egyetlen velükszületett fényhez. *Emiatt kettéosztottak*. A beléjük oltott fényt elvesztették, amikor csak a velükszületett felé fordulva legott a testekbe estek. *Ha még döllyösködnek, újra kettéosztatnak*, azaz, ha túlságosan megbíznak természetes tehetségükben, velükszületett és természetes fényük, ami megmaradt, valami módon ki fog hűyni. *Három nemük volt. A hímek a Naptól, a nők a Földtől, a vegyesek a Holdtól száramaznak*. Isten fényét befogadva egyesek mint erőt, ami férfi tulajdonság; mások mint mértéktartást, ami női; megint mások mint igazságosságot, ami vegyes, tették magukévá. Ez a három erény bennünk az istenben meglevő háromnak a gyermeke. Ám istenben ezt a hármat Napnak, Földnek, Holdnak; bennünket pedig hímnek, nőnek és kevertnek nevezük. *A kettészelés után az egyik felet szerelem vonzza a másik után*. A már kettéválasztott és testekbe került lelkek amikor a serdülőkor kezdetéhez érnek, természetes és velükszületett fényük, melyet megőriztek, mint egyik felük a beléjük oltott isteni fény felé hajtja őket, mely egykor a másik felük volt, s melyet lesvén elvesztettek; hogy visszaszerezék ezt, méghozzá az igazság keresésével. Amit ha visszaszereztek, teljesek lesznek és isten látása révén boldogok. Ez lesz tehát értelmzésünk összefoglalója.

3. fejezet

Az ember maga lélek, és a lélek
halhatatlan

Mivel a test anyagból és mennyiségből áll, s az anyag része a befogadás, a mennyisége a részekre oszlás és a kiterjeszkedés; a befogadás és a részekre oszlás pedig elszenvedés; az következik ebből, hogy természetétől fogva csupán szenvedésnek és pusztulásnak van alávetve. Ha tehát valamely cselekvést látszik egy test betölteni, nem amennyiben test, cselekszik; hanem amennyiben valamiféle nem testi erő és minőség van meg benne, mint ahogyan a tűz tömegében a meleg, a víz anyagában a hűvösség, testünkben annak összetétele. Minden bizonytalansággal ezekből a minőségekből indultak ki a testek tevékenységei. Ugyanis nem azért melegít a tűz, mert hosszú, széles vagy mély, hanem mert meleg. És nem is az a tűz melegít jobban, amelyik nagyobb kiterjedésű, sőt, ez szétszóródása miatt kevésbé, hanem amelyik forróbb. Mivel tehát az erők és minőségek nem anyagból és mennyiségből állnak, jóllehet az anyagban és a mennyiségben található; az következik ebből, hogy az elszenvedés a test, a cselekvés pedig valami nem testinek a része. Az erők mindenestre a cselekvés eszközei, önmagukban azonban semmiképpen nem elegendők a cselekvéshez, mert nem elegendők a létezéshez. Ami ugyanis valami másban van meg, nem képes önmagát fenntartani, bizonyára valami mástól függ. Ebből adódóan a minőségek, mivel szükségképpen a test tartja fenn őket, valami mástól — ami nem test és nem is a testben található — léteznek és irányíthatnak. Ilyesféle dolog a lélek, mely a testekben szállást véve jelen van és önmagát fenntartja; a testeknek megadja összetételük minőségét és erejét, amelyeken mint eszközökön keresztül a testben és a test segítségével különféle cselekvéseket visz végbe.

Mondhatjuk tehát, hogy az ember szül, táplál, nevel, fut, áll, ül, beszél, műalkotásokat készít, érez és ért. Mindezt azonban maga a lélek teszi. Következésképpen a lélek lesz az ember. Ha tehát azt mondjuk, hogy az ember szül, nevel és táplál, akkor a lélek az, ami mint atyja és alkotója a testnek azt szüli, neveli és táplálja. Ha azt mondjuk, áll, ül, beszél; a testben levő lélek az, ami a testrészeket

tartja, hajlítja és mozgatja. Ha azt mondjuk, készít valamit vagy fut, a lélek nyújtja ki a kezét és forgatja tetszése szerint, ő mozgatja a lábat is. Ha azt, hogy érez, az érzékszerveken mint nyílásokon vagy lyukakon keresztül a lélek az, ami a külső dolgokat felfogja. Ha azt, hogy ért, a lélek maga által, a test bármiféle segítségével nélkül látja át az igazságot. Tehát amiről csak azt mondjuk, hogy az ember teszi, azt maga a lélek cselekszi, a test elszenved. Amiért is az ember csupán lélek; a test pedig az ember műve és eszköze. Annál is inkább, mert a lélek legfőbb tevékenységét, a megértést tudniillik, bármiféle testi eszköz nélkül gyakorolja, amikor általa a testetlen dolgokat megérti; a testen keresztül azonban csak a testi dolgokat lehet megismerni. Ígyhát ha a lélek maga által tesz valamit, bizonyára maga által van és él; hiszen test nélkül él az, ami test nélkül tevékenykedik. Ha maga által van, akkor valami olyan létezés kell legyen a sajátja, ami a testtel nem közös. Ezért a test tömege nélkül is a sajátjának mondhatja az ember nevét. Ez a név, mivel mindegyikünkről egész életünkön át ezt mondják, hiszen mindenkit bármely életkorban embernek neveznek, úgy látszik, valami olyasmit jelent, ami szilárdan megmarad. A test szakadatlanul alá van vetve növésnek, fogyásnak, felbomlásnak, feloldódásnak egymás után a meleg és a hideg hatására változva. A lélek mindig ugyanaz marad, amit bizonyít számunkra az igazság folyamatos keresése, a jó szakadatlan akarása, és az emlékezet szilárd megőrzőképesége. Ki lenne tehát oly esztelen, hogy az igen szilárd ember megnevezést bennünk inkább a folyton enyésző és mindenféle hatásra változó testnek mint az állandó léleknek tulajdonítaná? Ezek alapján nyilvánvaló, hogy amikor Aristophanés emberekről beszél, a platonikusok szokása szerint a lelkeket érti rajta.

4. fejezet

A lélek két fényel ékesítve teremtetett
Miért száll le a testbe

Amint a lélek istentől megszületik, valami természetes ösztöntől vezetve felé, atyja felé fordul, ahogyan a tűz a földön a magasabbban levő dolgok erejéből lánggra lobbanva természetétől hajtva rögtön a magasba tör. Felé fordulván megvilágítják annak sugarai.

Ám ez az első fény amikor a lélek szubsztanciája, mely önmagában alaktalan, befogadja, halványabbá válik; és alkalmazkodva ennek befogadóképességéhez a sajátjává és számára természetessé válik. Ezért hát ezzel, mint önmagával egyenlővel saját magát és amik alatta vannak, azaz valamennyi testet, látja ugyan a lélek, de istent és más nála magasabb dolgokat nem lát. Ám miután ezen első szikra segítségével közelebb került istenhez, egy másik, még ragyogóbb fénysugarat fogad be ismét, amellyel a magasabb dolgokat is megismerheti, tehát kétféle fénnel rendelkezik. Az egyik természetes vagy veleszületett, a másik isteni vagy beléoltott. Ezt a kettőt összekötve két szárnyon repülhet a magasabb tartományokba. Ám ha mindig csak az istenivel élne, mindig csak az isteni dolgokon csüggne, akkor a föld híjával lenne az értelmes lényeknek.

Egyébiránt az isteni gondviselés rendelte úgy, hogy a lélek ura legyen önmagának, és hol mindkét fényével, hogy csak az egyikkel egyaránt élhessen. Ezért lehetséges, hogy természetétől vezetve a saját fénye felé fordulva az istenit pedig elhanyagolva önmagára és azokra a képességeire figyel, amelyek a test kialakítására vonatkoznak és ezeket az erőket kívánja egy test felépítésében követni. Ahogy mondják, e vágytól súlyosan száll le a testbe, ahol a nemzés, a mozgás, az érzékelés képességeit gyakorolja és jelenlétével ékesíti a földet, a világ legalsóbb tartományát. Ez azért nem nélkülözheti az értelmet, nehogy a világ bármely része is meg legyen fosztva az értelmes lények jelenlététől, amiként alkotója is, akinek hasonlatosságára a világ teremtett, teljes egészében értelem. Lelkünk tehát akkor esett a testbe, amikor az isteni elhanyagolásával csak saját fényével élt és elkezdte beérni saját magával. Csupán isten, akinek semmi sem hiányzik, aki fölött nincs semmi, elégedett magával, önmaga számára folyvást elégséges lévén. Ezért hát istennel tette magát egyenlővé a lélek, amikor be akarta érni önmagával, mintha istenhez hasonlóan ő is elégséges lehetne önmaga számára.

5. fejezet

Hányféle úton tér vissza a lélek
Istenhez

Aristophanés világosan megmondja, hogy a büszkeség volt az oka annak, hogy a lélek, mely teljesnek született, kettéosztatott; azaz, hogy két fénye közül egy idő után csak az egyikkel törődött, a másikat pedig elhanyagolta. Ekkor a test örvényébe mint a Léthé folyamába merülve megfeledkezik önmagáról és hatalmukba kerítik az érzékek és a testi vágy mint valami zsarnok és szolgálói. Amikor már azonban felserdült a test és kitisztultak az érzékszervek a tapasztalat segítségével, magához tér egy kicsit. Mihelyt felragyog természetes fénye, a természet dolgainak rendjét kezdi kutatni. E vizsgálódás révén megsejti e hatalmas gépezet alkotójának létezését. Őt látni és birtokolni kívánja, azonban csak az isteni fénysugár segítségével lehet őt megpillantani. Ezért az értelmet a saját fényével való vizsgálódás nagy erővel az isteni fény visszaszerzésére ösztönzi. Az efféle izgalom vagy vágy pedig igazi szerelem, melynek vezetésével az ember egyik fele erősen vágyik a másik felére, ugyanis a természetes fény, amely a lélek egyik fele, arra törekszik, hogy az isteni sugarat, melyet a másik felének mondunk, s melyet egykor elhanyagolt, újra lánggra lobbantsa a lélekben. És ez az, amiről Dionysioshoz írt levelében Platón beszél: *Az emberi lélek szeretné megérteni, hogy milyenek az isteni dolgok a vele rokon dolgokon vizsgálódva.*

Amikor pedig isten beléoltotta fényét a lélekbe, a leginkább arra tette alkalmassá, hogy az embereket elvezesse a boldogsághoz, ami az ő birtoklásából áll. Ehhez négyféle erény útján juthatunk el: a belátás, a bátorság, az igazságosság és a mértéktartás révén. A belátás először megmutatja számunkra a boldogságot. A három fennmaradó erény mint három út vezetnek el a boldogsághoz. Ígyhát isten szikráját erre a célra a különféle lelkekben különféleképpen vegyíti, úgy, hogy a belátás vezetésével egyesek a bátorságot, mások az igazságosságot, megint mások a mértéktartást gyakorolva igyekezzenek vissza alkotójukhoz. Tudniillik egyesek ennek az adománynak a jóvoltából az istenek tiszteletéért, a becsületért és a hazáért bátor lélekkel vállalják a veszélyeket és a

halált. Mások oly helyesen irányítják életüket, hogy senki ellen nem követnek el igazságtalanságot, és erejük szerint azt is megakadályozzák, hogy bárki ilyet elszenvedjen. Megint mások virrasztással, éhezéssel, szenvedések révén szelídítik meg vágyukat. Ezek három ösvényen haladnak ugyan, ámde a boldogságnak egyazon céljához igyekeznek elérni, melyet a belátás mutat nekik.

Tehát ezt a három erényt is maga isten belátása tartalmazza. Az emberi lelkek ezek vágyától lángra lobbanva a gyakorlásuk révén szeretnének hozzájuk elérni, egyesülni velük, és örökké élvezni őket. Az emberi bátorságot ereje és merészsége miatt férfinak nevezzük. A mértéktartást nőinek, vágyának visszafogottabb és hűvösebb jellege és szelíd természete miatt. Az igazságosságot vegyesnek: nőinek, amennyiben ártatlansága révén senkivel szemben nem követ el jogtalanságot; férfinak pedig amennyiben nem engedi, hogy másokkal szemben ilyet elköveessenek, és szigorú büntetéssel fenyíti a gazembereket. Minthogy pedig a férfi sajátja adni, a nőé pedig kapni, a Napot, amely semmitől nem kapván a fényt átadja ezt mindenkinek, férfinak hívjuk. A Holdat, mely a Naptól kapván adja az elemeknek, az adás és a kapás miatt vegyesnek. A Földet, mivel mindentől kap és semminek sem ad, nőnek nevezzük. Ezért hát a Nap, a Hold, a Föld; a Bátorság, az Igazságosság és a Mértéktartás méltán kapják a férfi, vegyes és női megnevezést. És hogy istennek a kiemelkedőbb megnevezéseket juttassuk, ezeket az erényeket benne Napnak, Holdnak, Földnek; bennünk pedig hím-, vegyes és női nemnek mondjuk. Akikbe pedig az az isten Napjából eredő égi fény volt születésükkor a bátorságra való törekvéssel együtt beléoltva, azt mondjuk, hogy azok a férfi fényugarat kapták. Akikbe isten Holdjáé az igazságosságra való törekvéssel, vegyest, akikbe pedig isten Földjéé a mértéktartásra való törekvéssel, nőit.

Amikor természetes fényünk felé fordultunk, nyomban elhanyagoltuk a belénk oltott és isteni fényünket. Az egyiket kevesebb-re becsülve tehát a másikat tartottuk szem előtt, és míg egyik felünket őriztük, a másikat figyelmen kívül hagytuk. Azonban egy bizonyos életkorban természetes fényünktől vezetve mindannyian vágyani kezdünk másik felünkre, de különbözők lévén különböző módokon törekszünk a megszerzésére. Azok, akik egykor isten bátorságából kapták azt a bátorságra való törekvéssel együtt, a bátorság révén, a többiek pedig az igazságosság és a mértéktartás

révén hasonlóképpen. Egyszóval mindenki a saját felét keresi, úgy ahogyan kapta; és egyesek az egykor elvesztett és már megtalált férfi fényugár révén isten férfi bátorságát kívánják élvezni, mások a vegyes fényugár révén hasonlóképpen a vegyes erényt, megint mások a női révén ugyanúgy. Minden bizonnyal csak azok nyerhetnek el egy ekkora adományt, akik miután felserdülvén természetes szikrájuk felragyogott bennük, nem ítélik azt elegendőnek az isteni dolgok megítéléséhez, nehogy a természetes szikra útmutatására az isteni méltóságnak tulajdonítsák akár a lelkek, akár a testek érzéseit, és úgy vélik, ez nem áll fölötte a testeknek vagy a lelkeknek. A hagyomány szerint ebben vétkeztek a legtöbben. Akik az isteni dolgokat kutatva természetes tehetségükben bízván vagy tagadták isten létezését, mint Diagoras; vagy kételkedtek benne, mint Prótagoras; vagy testnek gondolták, mint az epikureusok, a stoikusok, a kyrénéiek és még sokan mások; vagy valamilye léleknek képzelték, ahogy Marcus Varro, M. Manilius és még jónéhányan. Ők hitetlenségükben nemcsak, hogy nem találtak rá egykor elhanyagolt isteni fényükre, de kihasználva természetes fényüket azt is megrontották. Ami pedig eltorzult, arról joggal lehet gondolni, hogy eltört és meghasadt. Ezért azoknak a lelke, akik gőgjükben és dölyföl felfuvalkodottságukban megbíznak saját tehetségükben, ahogy Aristophanés mondja, újra kettéhasad; amikor természetes fényüket is, mely megmaradt nekik, hamis vélekedésekkel homályosítják el, és helytelen gondolkodásmóddal oltják ki. Ennélfogva azok élnek helyesen természetes fényükkel, akik felismerve ennek tökéletlenségét és csonkaságát úgy tartják, hogy ez csak a természeti dolgok megítéléséhez elegendő. Azokhoz a dolgokhoz pedig, melyek természetfeletti, úgy vélik, egy magasabb rendű fény szükséges, és lelkük alapos megtisztításával úgy készítik el magukat, hogy az isteni fény újra felragyogjon bennük; melynek sugarai segítségével helyesen vélekedhetnek istenről és visszaállíthatják korábbi teljességüket.

6. fejezet

A szerelem visszavezeti a lelkeket
az égbe, beosztja a boldogság fokozatait, és
végtelen örömet nyújt

Ezt az istent, kiváló asztaltársaim, akik Aristophanés a többi isten előtt az emberek legnagyobb jótevőjének mond, mindenféle áldozattal tegyétek számotokra jóindulatúvá. Szóljatok hozzá kegyes imákkal, fogadjátok be őt teljes szívvel. Jótékonysága a lelkeket először az ambróziában és nektárban bővelkedő égi asztalhoz vezeti, aztán egyenként mindenkit a helyére ültet, végül kedvesen tartóztatja őket az örökkévalóságig. Senki sem térhet vissza ugyanis az égbe, csak az, aki elnyerte az ég királyának tetszését. Azok tetszenek neki, akik őt kiváltképpen szeretik. Őt igazán megismerni azonban a mi időnkben teljességgel lehetetlen. Igazán szeretni pedig, akárhogy is, azt lehetséges és könnyű, amit ismerünk. Akik ismerik istent, még nem tetszenek neki, csak akkor, ha megismervén szeretik őt. Akik ismerik és szeretik, nem azért, mert ismerik, hanem mert szeretik, kedvesek isten előtt. Hiszen mi is nem azokat vesszük körül szeretetünkkel, akik ismernek bennünket, hanem akik szeretetükbe zártak. Ugyanis azok közül, akik ismernek minket, sokan ellenségesen éreznek irántunk. Ami tehát az égbe visszavihet minket, az nem isten megismerése, hanem szeretete.

Egyébiránt, a meghívottak rendje az égi asztalnál a szerelmesek ragját követi. Ugyanis akik istent a legkimagaslóbban szerették, ott a legkiválóbb étkekkel táplálkozhatnak. Tudniillik akik a bátorság gyakorlásán keresztül isten bátorságát tisztelték, ezt élvezhetik. Akik pedig az ő igazságán át az igazságot; és ugyanígy a mértéktartást, akik a mértéktartáson át. És így a különféle lelkek szerelmük különféle elragadottsága szerint az égi asztal különböző ideáit és minőségeit élvezik. Mégis mindannyian isten egészét élvezik, ugyanis minden egyes ideában egészében jelen van. Ám istent egészében jobban birtokolhatják azok, akik őt egy kiválóbb ideában pillantják meg. Mindenki pedig istennek azzal az erényével rendelkezik, melyet szeretett. Ezért az irigység, ahogy Platón mondja a *Phaidrosban*, hiányzik az égi karból. Mivel pedig min-

dennél üdvözítőbb a szeretett dolog birtokába jutni, bárki, aki annak a birtokában él, amit szeret, boldogan és teljesen él. Hiszen ha két szerelmes gyönyörük részesévé válik, mindkettő szeretettje birtokában fog pihenni; és egyáltalán nem fog azzal törődni, hogy vajon a másik szebb szeretővel bír-e.

Ennélfogva tehát a szerelem kegye rendelte, hogy a boldogság különböző fokain ki-ki részének megfelelően mindenféle irigykedés nélkül legyen boldog. Neki köszönhető az is, hogy a lelkek soha meg nem elégelve az örökkévalóságig ugyanazokkal az étkekkel táplálkoznak. Amígy ugyanis a vendégek gyönyörködnek, nem elegendők maguk az étkek és a borok, hanem az éhség és a szomjúság is kell, hogy csábítsa őket az asztalhoz. A gyönyör pedig ugyanannyi ideig tart, mint ameddig a sóvárgás. Ki tagadná azonban, hogy a sóvárgás is valamiféle szerelem? Az örök szerelem teszi tehát, melynek segítségével mindig istenhez jut el a lélek, hogy istennek mindig mint valami új látványosságnak örüljön. Ezt a szerelmet istennek ugyanaz a jósága gyűjtja mindig a lélekben, amely boldoggá is teszi a szerelmet. Tehát, hogy röviden összefoglaljam, a szerelem három jótéteményét fogjuk magasztalni: minket, akiket egykor kettéhasítottak, teljességünket helyreállítva visszavezet az égbe; hogy mindenkit a helyére ültet, és eléri, hogy mindenki elégedett legyen abban a beosztásban; hogy minden utálkozást elűzve lángjával mindig szinte új gyönyörűséget gyűjt folytonosan a lélekben, és gyengéd és édes élvezettel teszi azt boldoggá.

Firenze
Budapest

Marsilio Ficino
Fordította: Imregb Monika